

¹І.В. Кочін, ¹О.М. Акулова, ¹О.О. Гайволя, ¹Д.В. Ількаєв, ¹І.Ф. Шило, ²П.І. Сидоренко, ²Т.М. Гут
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ УКРАЇНИ НА КАФЕДРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА МЕДИЦИНИ КАТАСТРОФ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ
(Повідомлення II)

*¹Запорізька медична академія післядипломної освіти,
²Кіровоградський базовий медичний коледж ім. Є.Й. Мухіна*

Ключові слова: болонський процес, кафедра, медицина катастроф, удосконалення, умови.

Ключевые слова: болонский процесс, кафедра, медицина катастроф, усовершенствование, условия.

Key words: bolonsk process, conditions, department, disaster medicine, improvement.

Розглянуто напрямки та умови удосконалення всіх ланок учебного процесу кафедри у контексті Болонського процесу.

Рассмотрены направления и условия усовершенствования всех звеньев учебного процесса кафедры в контексте Болонского процесса.

It was considered directions and conditions of improvement all of the training process branches in chair in context of Bolonsk process.

Складності реформи вищої медичної освіти України в напрямку наближення до міжнародних вимог, забезпечення входження вищої медичної освіти України до Європейського освітнього простору дають глибоке та повне розуміння тих проблем, які треба вирішувати кожному вищому навчальному медичному закладу (ВНМЗ) та кафедрам, як їх провідним структурним і функціональним одиницям [1,7,8]. Кафедра цивільного захисту та медицини катастроф (далі кафедра) Запорізької медичної академії післядипломної освіти (ЗМАПО), реалізуючи замовлення цього напрямку, розуміючи несприятливий існуючий екологічний і техніко-економічний стан України та потреби Державної служби медицини катастроф (ДСМК) України у всебічно підготовлених фахівцях, постійно удосконалює педагогічний процес підготовки лікарів з предметної галузі медицини катастроф. Удосконалення, як педагогічна категорія, передбачає процес вибору найкращого варіанту педагогічної діяльності з безлічі можливих. У такій складній, динамічній, багатоплановій, ієрархічній системі як педагогічна, існує багато можливих варіантів побудови й організації навчально-виховної діяльності та досягнення намічених цілей. Відшукати, які будуть найкращими у наявних конкретних умовах, - головне завдання кафедри.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ: визначити шляхи та умови удосконалення якості післядипломної освіти лікарів України з навчальної дисципліни «медицина катастроф» у контексті Болонського процесу на кафедрі цивільного захисту та медицини катастроф.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Змістовно проаналізовано дидактичні матеріали Болонського процесу, нормативно-правові акти України у сфері освіти, стан навчально-методичного та дидактичного процесу на кафедрі.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ. Якість підготовки – це інтегрований показник усіх підсистем навчального процесу. Навчальний процес у ВНМЗ – це складна система (рис. 1) і удосконалення потребують усі його ланки.

Метою навчання будь-якого ВНМЗ є виконання державного замовлення з підготовки спеціалістів [4,5]. Зі створенням в 1997 році ДСМК України одночасно постала проблема підготовки медичних працівників служби і, в першу чергу тих, хто має організувати надання постраждалому

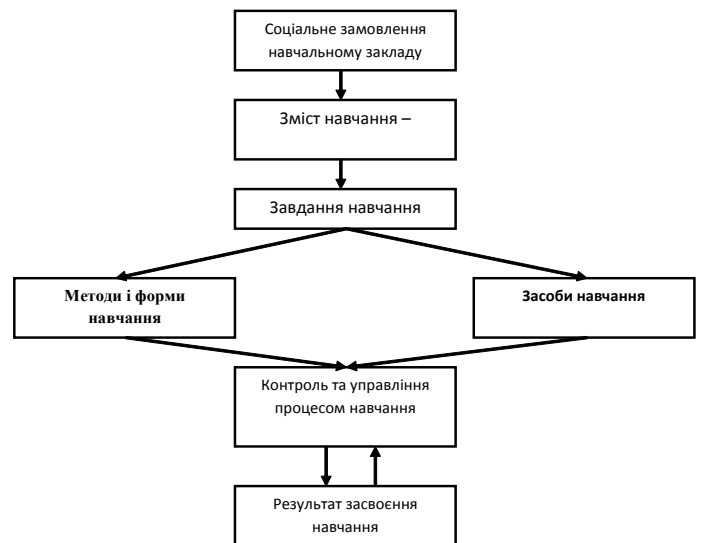

Рис. 1. Структура процесу навчання

населенню екстреної медичної допомоги у надзвичайних ситуаціях (НС). Виходячи з цього, Кабінет Міністрів та МОЗ України видають низку нормативно-правових актів, в яких визначається важливість підготовки працівників ДСМК України і стратегічний напрям організаційного розвитку державної системи надання екстреної медичної допомоги [9,10,11]. Однак, наявність лише стратегії – недостатня умова практичної її реалізації з питань навчання лікарів ДСМК. Тому виконати **завдання навчання**, які випливають із його мети, зобов'язують професорсько-викладацький склад викладати теоретичний курс, проводити семінарські та практичні заняття, розвивати практичні вміння і навички згідно з державними стандартами, навчальними планами та програмами [5], надзвичайно складно. На жаль, до цього часу відсутні стандарти післядипломної вищої освіти, у тому числі з питань підготовки лікарів ДСМК. Тому забезпечити практично якісне післядипломне підвищення кваліфікації лікарів ДСМК на основі державних стандартів й досі неможливо. Кафедрою самостійно розроблені учбові плани і програми тематичного удосконалення (ТУ) для фахівців факультетів терапевтичного, хірургічного та сімейної медицини, керівників органів охорони здоров'я. Особлива увага приділяється

підготовці лікарів служби швидкої медичної допомоги та працівників Державної санітарно-епідеміологічної служби (цикли ТУ тривалістю 156 і 234 години). Кафедрою розроблена програма ТУ та проведені цикли з підготовки методистів медицини катастроф Запорізької області, що позитивно позначилося на діяльності ДСМК регіону. Професорсько-викладацький склад кафедри розпочав впровадження освітянської парадигми Болонської декларації з реорганізації учбових планів і програм, заснованих на принципах кредитно-модульної системи. Запроваджена модульно-рейтингова система навчання виконує стратегічну, тактичну і стимулюючу навчальні функції, а тому зайняла чільне місце серед нових технологій навчання на кафедрі. У теперішній час на кафедрі продовжується робота щодо переробки учбових та тематичних планів з дисципліни «медицина катастроф» згідно модульно-рейтингової системи. Ця робота потребує часу, сил, досвіду та знань професорсько-викладацького складу, але кінцева мета приваблює і надихає - забезпечити можливість об'єктивно найліпшим чином організувати навчальний процес та засвоєння знань лікарями.

Основою **змісту навчання** є система знань, умінь та навичок, якими має оволодіти лікар [2,3,6]. У формалізованому вигляді знання та вміння представлені в «Кваліфікаційних характеристиках лікарів-фахівців», де визначається сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для виконання обов'язків та завдань (у професійній діяльності) певної посади або посад. Під професійно важливими якостями спеціаліста слід розуміти також його здібності, що включені у процес трудової діяльності і впливають на ефективність її виконання. Саме вони визначають можливість лікаря ДСМК до професійно ефективного виконання надто специфічної медичної діяльності в осередках катастроф, усвідомлення комплексу чинників, що утворюють той особливий характер певної НС (сплетіння та одночасний вплив техногенних, природних, соціально-політичних та психологічних факторів), здатності до організаційно-управлінської роботи, надання якісної та своєчасної екстреної медичної допомоги потерпілим. Усе це дає глибоке та повне розуміння тих труднощів, у яких доводиться фахівцям ДСМК надавати екстрену медичну допомогу потерпілим, що потребує від фахівців чітко опрацьованих практичних умінь роботи в осередках. Тому, ретельному відпрацюванню практичних навичок і умінь лікарями професорсько-викладацький склад кафедри приділяє особливу увагу. Удосконалення змісту навчання, опанування системи знань, умінь та навичок лікарями на кафедрі цивільного захисту та медицини катастроф пов'язано з удосконалення наступних напрямків.

Удосконалення методів і форм навчання. Методи і форми навчання сприяють свідомому засвоєнню навчального матеріалу, оволодінню відповідними умінями та навичками [5,6]. Реалізуючи положення Болонського процесу щодо переходу від пасивних форм навчання до активних, професорсько-викладацький склад кафедри використовує у навчальному процесі як традиційні форми занять,

так і сучасні активні – проблемні лекції та лекції-дискусії з використанням мультимедійної техніки для демонстрації слайдів та тематичних відеофільмів. На семінарських і практичних заняттях у формі рольових ділових ігор та проблемних ситуацій при різних катастрофах відпрацьовуються практичні навички лікарів. Вони імітують роботу лікарів ДСМК у реальних умовах осередку катастрофи з організації та надання екстреної медичної допомоги постраждалим. Наприклад, це розв'язання ситуаційних завдань щодо медико-тактичної оцінки зон радіоактивного забруднення та оцінки осередків забруднення сильнодіючими отруйними речовинами, вміння прийняти рішення щодо організації лікувально-евакуаційного забезпечення та надання екстреної медичної допомоги населенню, проведення розрахунків потреби у санітарно-евакуаційному транспорті тощо. Відпрацювання практичних навичок виконується також у вигляді розв'язання тестів за пропонуємими алгоритмами, що сприяє покращенню логічно-оперативного мислення лікарів, оволодіння ними конкретними організаційними професійними навичками, дотримання і виконання особистих заходів безпеки у осередках НС. На кафедрі створена фільмотека з 23 учбових фільмів на основі реальних НС. Демонстрація та обговорення цих фільмів на семінарських та практичних заняттях сприяє закріпленню учбового матеріалу.

Удосконалення засобів навчання. Засоби навчання - це учбово-методичне та матеріально-технічне забезпечення учбового процесу [6]. Питанню створення системи учбово-методичної інформації професорсько-викладацьким складом кафедри постійно приділяється значна увага [2,3,4]. Якісне забезпечення навчального процесу підручниками та навчальними посібниками є тією фундаментальною основою, яка певною мірою обумовлює та визначає особисті та професійні якості кожного фахівця ДСМК та лікарів, що безпосередньо надають екстрену медичну допомогу потерпілим в осередках НС. Тому розробка інформаційно-методичного забезпечення учбового процесу дисципліни «медицина катастроф» проводиться професорсько-викладацьким складом кафедри у наступних напрямках:

1) забезпечити всі види занять з медицини катастроф джерелами навчальної інформації, за допомогою яких можна розширити та систематизувати обсяг знань, причому не тільки на базі текстових та графічних матеріалів, електронно-обчислювальної техніки, але й з посиланням на додаткову літературу та методи отримання цієї інформації (експеримент, спостереження, моделювання, прогнозування, екстраполяція, інтерполяція тощо);

2) сприяти розвитку емоційно-мотиваційної сфери сприйняття інформаційно-методичних матеріалів, формування інтересу (співвідношення «мета - мотив навчання») та позитивного ставлення до вивчення дисципліни «медицини катастроф», спонукання до активної пізнавальної і навчальної діяльності та безперервного фахового розвитку тощо. В умовах входження вищої медичної освіти України до Європейського освітнього простору та реалі-

зації положень Болонського процесу напрямок безперервного фахового розвитку фахівців служби медицини катастроф є вкрай важливим та перспективним.

На сьогодні кафедрою цивільного захисту та медицини катастроф Запорізької медичної академії післядипломної освіти видано 22 підручника та навчальних посібника, які певною мірою заповнюють прогалину у навчально-методичній літературі з предметної області, висвітлюючи їх з сучасних позицій і з урахуванням розвитку дисципліни у майбутньому, виконують роль навчальної інформації і є одним з компонентів єдиної методичної системи підготовки фахівців ДСМК.

Удосконалення контролю та управління процесом навчання. Впровадження сучасних методів контролю спрямовано на об'єктивну оцінку наявності і глибини знань у лікарів-слухачів, а також на корегування процесу навчання [6]. Метою навчання та об'єктом контролю на кафедрі цивільного захисту та медицини катастроф є знання, уміння та навички лікарів ДСМК, необхідні для організації та надання екстреної медичної допомоги постраждалим у НС. Вибір оптимальної форми контролю – важливий елемент діяльності професорсько-викладацького складу кафедри і визначається цілями навчання, завданнями контролю, наявністю часу у педагогічному процесі. На кафедрі використовуються наступні методи (форми) контролю: іспити, заліки, опитування (усне, письмове або комп'ютерне), контрольні роботи та тести, колоквіуми, семінари, підготовка кожним лікарем рефератів, курсових робіт з аналізом своєї діяльності на посаді. За терміном проводяться попередній, поточний, рубіжний, підсумковий і заключний види контролю. На кафедрі тривалий час проводяться тестово-еталонні форми контролю. При формуванні тестів використовується принципи валідності, проблемності, точності та надійності проведення. Створено банк тестів і завдань навчального і контролюючого характеру. Банк тестів нараховує більше 1000 питань та охоплює усі розділи уніфікованої програми післядипломного навчання лікарів з організації медичного забезпечення населення у НС. Банк тестів професорсько-викладацьким складом кафедри постійно поповнюється та оновлюється. Значна кількість тестів представлена у підручниках та навчальних посібниках, надрукованих кафедрою цивільного захисту та медицини катастроф. Наприклад, навчальні посібники «Охорона праці та безпека життєдіяльності населення у надзвичайних ситуаціях» [3] містить 649 тестів, «Повені і діяльність служби медицини катастроф» [13] - 104 тестів, підручник «Медицина катастроф» [12] - 256 тестів тощо.

Контроль та управління процесом навчання на кафедрі проводиться на принципах різноманітності (використовуються різні форми контролю), систематичності (регулярності його проведення), усебічності (контроль охоплює основні розділи навчальної програми), диференційованості (враховує фахові особливості лікарів-слухачів), об'єктивності. Організація та управління процесом навчання, його корегування за підсумками проведеного контролю сприяє підвищенню якості навчального проце-

су і як наслідок – якості підготовки лікарів з питань організації та надання екстреної медичної допомоги населенню при НС.

Покращення якості підготовки лікарів ДСМК України, як інтегрованого показника удосконалення усіх підсистем навчального процесу, на кафедрі цивільного захисту та медицини катастроф ЗМАПО у контексті Болонського процесу сприяє реформуванню вищої медичної освіти в Україні. Однак, зусилля професорсько-викладацького складу кафедри та в цілому ВНМЗ можуть бути марними, доки влада України не створить певне соціальне, технологічне та політичне середовище в державі щодо реалізації цих реформ. Часто ми намагаємося запозичувати інноваційні процеси, копіювати Болонську реформу замість того, щоб головну увагу приділяти створенню умов, в яких можлива реалізація цієї реформи в Україні. Керівництво держави і вищої медичної освіти повинні добре обміркувати усі умови, у яких Болонський процес не викривився б до невпізнанності, а був прийнятий викладачами і допомагав запровадити власні досягнення та зусилля до інтеграції в Європейський освітній простір з всіма впливаючими із цього наслідками. Оптимізація політичного, соціально-економічного, технологічного, правового та морально-духовного середовища в Україні – необхідна зовнішня умова, втілення якої забезпечить удосконалення фахової підготовки спеціалістів Державної служби медицини катастроф України на засадах Болонського процесу.

ВИСНОВКИ

1. Процес удосконалення якості підготовки лікарів ДСМК на кафедрах цивільного захисту та медицини катастроф України повинен спрямовуватися на удосконалення усіх ланок навчального процесу.

2. Відсутність національних стандартів післядипломної освіти підготовки лікарів ДСМК, як нормативної бази системи вищої медичної освіти, утруднює фахову підготовку та не відповідає положенням Болонського процесу.

3. Удосконалення якості підготовки лікарів ДСМК України на кафедрах цивільного захисту та медицини катастроф у контексті Болонського процесу сприяє в цілому реформі вищої медичної освіти в Україні.

4. Оптимізація політичного, соціально-економічного, технологічного, правового та морально-духовного середовища в Україні – необхідна зовнішня умова, втілення якої забезпечить удосконалення фахової підготовки спеціалістів ДСМК на основі Болонського процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болонський процес у фактах і документах / М.Ф.Стетко, Я.Я.Боголюбаи, В.Д.Шинкарук та ін. – К.; Тернополь: Видво ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2003. – 52 с.

2. Кочін І.В., Черняков Г.О., Баранова Н.В., Бурлай В.З. Підготовка формувань та закладів Державної служби медицини катастроф до роботи у надзвичайних ситуаціях / За ред. академіка І.В.Кочіна. – Запоріжжя: ЗДІУЛ, 2000. – 128 с.

3. Кочін І.В., Черняков Г.О., Сидоренко П.І., Савчук О.М., Букін В.Є., Скороход В.М. Охорона праці та безпека життєдіяльності населення при надзвичайних ситуаціях: Навч. посіб. / За ред. проф. І. В. Кочіна. – К.: Здоров'я, 2005. – 432 с.

4. Кочін І.В., Черняков Г.О., Сидоренко П.І. Медицина ка-

тастроф : Виробниче видання / За ред. проф. І.В.Кочіна. – К.: Здоров'я, 2008. – 724 с.

5. *Луговий В.* Педагогічна освіта в Україні: структура, тенденції розвитку / За ред. О.Г. Мороза - К.: МАУП, 1994. -196 с.

6. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: Навч. посіб. / За ред. С.І. Гончаренка, П.М. Олійника. - К.: Вища школа, 2003. – 324 с.

7. *Пидаєв А.В., Передерій В.Г.* Болонський процес в Європе. Что такое и нужен ли он Украине? Возможна ли интеграция медицинского образования Украины в Европейское образовательное пространство? – Одесса: Одес. гос. мед. ун-т, 2004. – 192 с.

8. Система управління якістю медичної освіти в Україні / *І.Є. Булах, О.П. Волосовець, Ю.В. Вороненко та ін.* – Дніпропетровськ: Артпрес, 2003. – 211 с.

9. Україна. Міністерство охорони здоров'я. Наказ «Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої

медичної та фармацевтичної освіти» від 22 березня 2004 року N 148 // Інфодиск.- Законодавство України.- 2004 р.

10. Україна. Кабінет Міністрів. Постанова «Про затвердження Державної програми створення єдиної системи надання екстреної медичної допомоги на період до 2010 року» від 05 листопада 2007 року N 1290 // Інфодиск.- Законодавство України.- 2007 р.

11. Україна. Кабінет Міністрів. Постанова «Про затвердження Положення про Державну службу медицини катастроф» від 11 липня 2001 року N 827 // Інфодиск.- Законодавство України.- 2001 р.

12. *Черняков Г.О., Кочін І.В., Сидоренко П.І., Букін В.Є., Костенецький М.І.* Медицина катастроф: Підручник / За ред. докт. мед. наук І.В.Кочіна. – Київ: Здоров'я, 2002. - 352 с.

13. *Черняков Г.О., Кочін І.В., Сидоренко П.І., Бондарь С.О.* Повені і діяльність служби медицини катастроф: Навч. посіб. / За ред. докт. мед. наук, професора І.В.Кочіна. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2003. - 200 с.

Відомості про авторів:

Кочін Ігор Васильович, завідувач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф Запорізької медичної академії післядипломної освіти (ЗМАПО), академік УАОІ, д. мед. н., професор.

Акулова Ольга Мефодіївна, доцент кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ЗМАПО, к. мед. н.

Гайволя Олександр Олександрович, старший викладач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ЗМАПО.

Ількаєв Дмитро Вячеславович, старший викладач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ЗМАПО.

Шило Іван Федорович, старший викладач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ЗМАПО.

Сидоренко Петро Іванович, директор Кіровоградського базового медичного коледжу ім. Є.Й. Мухіна, к. м. н., доцент, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, заслужений лікар України.

Гут Тетяна Іванівна, заступник директора Кіровоградського базового медичного коледжу ім. Є.Й. Мухіна.

Адреса для листування:

Кочін Ігор Васильович. 69096, м. Запоріжжя, 96, бульвар Вінтера 20, Запорізька медична академія післядипломної освіти, кафедра цивільного захисту та медицини катастроф, тел. 8 (061) 279-05-33;

www.zmapo.zp.ua zmapo@33zp.ua

Гут Тетяна Іванівна. 25012 м. Кіровоград, 12, пр. Комуністичний, 16, тел. 8(0522)249555.